

УДК [930.253+929Сковорода](477)

А. А. ГАЙВОРОНСЬКА*

**СКОВОРОДАНА В АРХІВНИХ ЗБРАННЯХ
ЦДАМЛМ УКРАЇНИ****(до 290-річчя від дня народження
видатного просвітника, філософа, поета)**

Г. Сковорода
(худ. С. Васильківський).
ЦДАМЛМ України, ф. 1156,
оп. 1, спр. 9.

На основі використаних архівних джерел розкрито життєвий і творчий шлях видатного українського просвітника, філософа, поета Григорія Сковороди.

Ключові слова: Сковорода; філософія; архівний фонд; поет; письменник.

Віком геніїв називали XVIII століття історики філософії. При цьому вони мали на увазі численну кількість блискучих мислителів, які працювали тоді на теренах науки, заклавши фундамент сучасного природознавства, і в порівнянні з попереднім сторіччям далеко просунули суспільні науки, особливо філософію. У сузір'ї цих імен першорядне місце посідає Григорій Савич Сковорода – одна з найяскравіших постатей на Україні. Його оригінальна і багатогранна творчість стала ґрунтом для розвитку української філософії і літератури XIX століття. Адже

магія філософської думки вписує людські діяння в контекст вічності, і вони стають власністю історії.

Філософська спадщина минулого відіграє велику роль в сучасній літературі. Слово Григорія Сковороди стало життєдайним джерелом для багатьох літературознавців, мистецтвознавців, поетів та письменників. Воно знайшло своє відображення у творчості П. Тичини, І. Піль-

* Гайворонська Алла Андріївна – головний спеціаліст відділу використання інформації документів ЦДАМЛМ України.

Г. Сковорода серед народу (худ. К. Трохименко).
ЦДАМЛМ України, ф. 61, оп 2, стр. 1.

гука, В. Шевчука, Д. Косарика, П. Шабатина, А. Ковалівського, І. Кавалерідзе та ін. Про це свідчать документальні матеріали, які відклалися в особових фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, що містять дослідження, статті, підбірки документів, газетні публікації, спогади, наукові розвідки.

Українські літературознавці плідно попрацювали над дослідженням творчої спадщини Григорія Сковороди, але вона невід’ємна від його життя, яке не менш цікаве, ніж творчість. Це була людина, життя якої є найсильнішим виявом її індивідуальності, бо він жив так, як учив, і учив так, як жив.

Життя і діяльність Сковороди зумовлювалися історичними обставинами того часу, загальним характером і особливостями суспільної думки і духовної культури XVIII століття. Суперечливість розвитку епохи своєрідно позначилася на його житті та творчості.

Матеріали про життя Григорія Сковороди ми знаходимо у фонді українського поета Полікарпа Шабатина, у збірнику “Поборник добра і розуму”, де описується нелегкий шлях відомого філософа: “Біографи розповідають, що мудрець ніде не сидів довго на одному місці, а переходив від міста до міста, від села до села. Скрізь його радо вітали, скрізь він був бажаним гостем”.

Народився Григорій Савич Сковорода 3 грудня 1722 року в містечку Чорнухи Лубенського повіту на Полтавщині в родині малоземельного козака. Спочатку він навчався в місцевій школі. Мав чудовий голос – до 16 років співав у церковному сільському хорі. Він добре грав

на сопілці, а пізніше й на інших інструментах, знав нотну грамоту, писав музику до своїх пісень. 1738 року юнак став студентом Київської академії, де пройшов спочатку 4 нижчих класи (фару, інфіму, граматику та синтаксис), а після перерви (близько трьох років він співав у придворній капелі в Петербурзі) навчався ще 6 років у вищих класах.

Улюбленим учителем Сковороди був Г.Кониський, у якого він слухав курс поетики, філософії та етики. Тут же Григорій оволодів латинською, грецькою, старосвєрейською, польською та німецькою. 1750 року, не закінчивши курсу богослов'я, виїхав до Угорщини, де обійняв посаду дяка православної церкви при місії. Побував також у Чехії, Австрії, Німеччині, Польщі, Італії та інших країнах, де знайомився з відомими вченими того часу і поповнював свої знання. Повернувшись на Україну, працює вчителем у Переяславському колеґіумі. Тут він склав власний ориґінальний підручник з поетики, за яким навчав своїх учнів. Духовні власті не стерпіли таких "вільностей" і позбавили Сковороду місця в колеґіумі.

Чотири роки поет прожив у с. Коврай на Переяславщині. Тут він написав більшість віршів до збірки "Сад божественных песен".

У 1759 р. Сковорода переселився на Харківщину, де понад 10 років, з перервами, працював у колеґіумі – спочатку викладачем поетики, а згодом і етики. Він жив просто й скромно.

Церковники і пани, яких іґнорував і таврував філософ, зводили на нього наклепи, піддавали гонінню, заперечували його вчення, яке руйнувало реліґійні та громадські підвалини. І в 1769 р. Сковорода змушений був остаточно залишити педагогічну діяльність.

Помер Г.С. Сковорода 9 листопада 1794 р. в с. Іванівці на Харківщині (нині село Сковородинівка). Поховано його серед вільної природи на високому заповітному місці. Смерті він не боявся, відчувши її наближення, сам собі викопав могилу в садку, переодягнувся в чисту білизну, поклав під голову свої твори, накрився свитою і спочив навіки¹.

Велика низка підбірок публікацій у фонді письменника, громадсько-політичного діяча Івана Баґряного ще глибше розкриває суперечливість сприйняття філософії Сковороди, шанування його творчої натури на Україні і за кордоном. Чи не найповніше образ великого філософа у художній прозі відтворив письменник Василь Шевчук, який у 1969 році видав роман "Григорій Сковорода". Більшість критиків і літературознавців позитивно оцінили твір письменника. Про це свідчать рецензії та відгуки діячів української діаспори.²

Устами письменника до нас промовляє з далекого минулого сам Сковорода: "Минуле – скарб наш, коріння, жили, що напувають нас земним соком і без яких ми не розв'ємося і повсихаємо. Минуле нас згуртовує, дає снагу здолати труднощі, а ще надію, і, мабуть, це найголовніше і найпрекрасніше. Не сподіватися, що завтра зійде сонце,

не вірити, що день розвіє темряву, що зло впаде й на його місце прийде добро...це не життя, це животіння!”³.

У фонді поета Андрія Малишка знаходимо цікавий лист Василя Стуса від 12.12.1962 р. з його філософським поглядом на ті події, які відбувалися в українському суспільстві і, зокрема, в тогочасному літературному житті, де він зазначає: “...а наш Сковорода відбив геніально душу нації, зрефлексованої мораллю, фанатичною вірою і прагненням абсолютної загальнолюдської справедливості, кришталевої Правди”⁴.

Павло Тичина, очолюючи ювілейні комітети, сам активно працював як дослідник життя і творчості філософа, відтворюючи монументальний класичний образ Григорія Сковороди. Тому в архівному фонді Павла Тичини зберігається чимало окремих тек із виписками про життя Сковороди “Чи був глухий Сковорода до політики?”⁵, “Який був Сковорода у житті”⁶, “Творчий темперамент Сковороди”⁷ та ін. Серед документів важливе і справді вагоме місце посідає велика збірка матеріалів, присвячених поету-мислителю Г. С. Сковороді. Це дослідницькі міркування, спостереження, відкриття, оцінки, пошуки, проблеми в процесі свого багаторічного заглиблення в океан внутрішнього світу велетня думки і мудрого слова. “Гуманіст і просвітитель, який виріс на ґрунті передової культури українського народу. Він цікаво і пристрасно виставив у своїй творчості багато животрепетних соціальних питань”⁸.

З промови представника Генерального директора ЮНЕСКО В. Тюріна до 250-річчя від дня народження Г. Сковороди постає великомасштабна постать філософа, який досяг вершин світового рівня: “Особисте життя Сковороди, його живе слово зробили великий вплив не тільки на його сучасників, але і на наступні покоління. Від Сковороди бере свій початок нова українська література, нові філософські традиції. Своєю творчістю Сковорода дав напрям розвитку філософської думки та звільненню філософії від теорії. Як мислитель, він продовжував думки, які розвивав Галілей, Спіноза та інші філософи-просвітителі”.

Зібрання творів Г. Сковороди.
С-Пб., 1912.
ЦДАМЛМ України, ф. 464, оп. 1,
спр. 1273.

Член-кореспондент АН України В. І. Шинкарук висловив таку думку про філософа: “Творчий доробок Григорія Сковороди увійшов до скарбниці, яка зберігалась і розвивалась передовими, прогресивними діячами культури. Продовжувачами прогресивних традицій Сковороди були І. Котляревський, Т. Шевченко, І. Франко, що глибоко вивчали його твори. Велику увагу Сковороді приділяли визначні діячі російської культури В. Капніст, К. Рилєєв, М. Лесков, Л. Толстой”⁹.

Серед інших джерел літературно-мистецької спадщини, присвячених життю і творчості Г.Сковороди, виділяється архівний фонд скульптора, драматурга, кінорежисера І.Кавалерідзе, якому належить перша спроба в кіномистецтві створення художнього фільму про Г.Сковороду. Він був автором сценарію фільму “Григорій Сковорода”, а також п’єси “Вчитель з Чернух”, пам’ятників Сковороді в м. Лохвиці Полтавської обл., у Києві, на Контрактовій площі. Про це свідчать фотографії скульптурних робіт, фото кадрів з фільму, статті, присвячені творчості Григорія Сковороди, які збереглися у фонді І. Кавалерідзе.

¹ ЦДАМЛМ України, ф.1084, оп. 1, спр. 23, арк. 15.

² ЦДАМЛМ України, ф. 1186, оп. 2, спр. 409, арк. 25.

³ ЦДАМЛМ України, ф. 212, оп. 1, спр. 1976, арк. 156.

⁴ ЦДАМЛМ України, ф. 22, оп. 1, спр. 419, арк. 3.

⁵ ЦДАМЛМ України, ф. 464, оп. 1, спр. 1312, арк. 12.

⁶ ЦДАМЛМ України, ф. 464, оп. 1, спр. 1317, арк. 56.

⁷ ЦДАМЛМ України, ф. 464, оп. 1, спр. 1334, арк. 98.

⁸ ЦДАМЛМ України, ф. 464, оп. 1, спр. 14508, арк. 102.

⁹ ЦДАМЛМ України, ф. 1084, оп. 1, спр. 23, арк. 96.

На основе использованных архивных источников раскрыт жизненный и творческий путь выдающегося украинского просветителя, философа, поэта Григория Сковороды.

Ключевые слова: Сковорода; философия; архивный фонд; поэт; писатель.

The author describes the life and work activity of Hryhoriy Skovoroda, the famous Ukrainian educator, philosopher and poet, on the bases of used archival sources.

Keywords: Skovoroda; the philosophy; the archival fond; the poet; the writer.